

географічних назв (топонімів), які мають культурно-історичні асоціації. Перш за все, це реалії, що описують боротьбу кельтів Британії проти завойовників-римлян; топоніми, які називають нові міста, одиниці адміністративного поділу; реалії, які виникають з поширенням християнства в період завоювання країни англами, саксами і ютами. Велика кількість реалій виникла за часів феодалізму, особливо тоді, коли виникла норманська судова система, та лексичні одиниці, що описують політичні зміни, релігійний рух, військові дії. В епоху правління Ланкастерів і Тюдорів виник ряд понять, що характеризували подальший розвиток парламентської системи у Британії, розквіт культури в епоху Ренесансу. Історичні реалії, що змальовують Англію XVII–XVIII ст., це, перш за все, слова, які стосуються політичних змін (недовге панування Протекторату), появи двох домінуючих партій парламенту, розвитку науки, становлення банківської справи, нових релігійних віянь, промислового перевороту. XIX ст. характеризують реалії, пов'язані з колонізацією й боротьбою робітничого класу за власні права. Початок XX ст. – це, передусім, політичні реалії.

Наше дослідження дало змогу виявити величезну кількість антропонімів, насамперед імен історичних особистостей, суспільних діячів, учених, діячів культури певних історичних епох. Розуміння семантики історичних реалій дає змогу більш детально й

чітко зрозуміти історію країни, мову якої ми вивчаємо.

Література

1. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – 606 с.
2. Великобритания: Лингвострановедческий словарь / А.Р.У. Рум, Л.В. Колесников, Г.А. Пасечник и др. – М. : Русский язык, 1978. – 480 с.
3. Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) / В.С. Виноградов. – М. : Изд-во Инта среднего образования : РАО, 2001. – 224 с.
4. Влахов С. Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1986. – 352 с.
5. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози) / Р.П. Зорівчак. – Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.
6. Розенталь Д.Э. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д.Э. Розенталь, М.А. Теленкова. – изд. 3-е, испр. и доп. – М. : Просвещение, 1985. – 543 с.
7. Томахин Г.Д. Реалии-американизмы : пособие по страноведению / Г.Д. Томахин. – М. : Высшая школа, 1988. – 239 с.
8. David McDowall. An Illustrated History of Great Britain. – Lnd. : Longman Group UK, 1989.

УДК 81'42

СТРУКТУРА Й СЕМАНТИКА НІМЕЦЬКИХ ПРИСЛІВ'ІВ І ПРИКАЗОК З НУМЕРАЛЬНИМ КОМПОНЕНТОМ

Зубковська М.О.

В статті проаналізовані німецькі прислів'я та поговори з числительними, определена семантика нумерального компонента, выполнен анализ структуры употребления числительных. Определена частотность и причины употребления тех или иных числительных, проведен структурный анализ словосочетаний с числительными.

Ключевые слова: *прислів'я, поговорка, имя числительное, исторический аспект, семантика, структурный анализ.*

The article analyzes German proverbs and sayings with numerals, distinguishes the semantics of the numerical component used in the proverbs, provides analyses of the structure of the numerals' usage. The article researches the frequency and reasons of certain numerals' usage and provides the structure analyses of the word-combinations with numerals.

Key words: *proverbs, sayings numeral, historical aspect, semantics, structure analyses.*

Одним з джерел культурно-національної інтерпретації є прислів'я. Поряд з ними можна назвати художню літературу, фразеологізми тощо. Але доречність згадування прислів'я пояснюється тим, що воно являє

собою "неписаний звід законів і правил, у якому відбивається означений культурний інститут, що регламентував відносини людей" [3, с. 25].

Як термін мовознавства прислів'я має ще й таке тлумачення: стисло і ясно сформульована життєва мудрість, що узагальнює означений досвід суспільства. Якщо розширити це визначення, то йдеться про усталені словосполучення, що складаються з повних, а саме завершених за формою та змістом речень, які висловлюють досвід, погляди чи переконання і є мовним надбанням спільноти.

Комунікативна функція прислів'я полягає в підкріпленні чи виділенні власної думки [18, с. 237].

Зміст виконує функцію пояснення, уточнення чи узагальнення. Смыслова завершеність, чуттєвий досвід і конкретне мислення прислів'я слугує критерієм його розмежування з приказкою, котра потребує також синтаксичного завершення. Завдяки прислів'ям можна зрозуміти, які ідеали має народ-носій мови, тому що вони мають не тільки глибокий зміст, а й визначають мораль. Прислів'я містять у собі оцінку та експресивність. Воно є найбагатшим джерелом у пізнанні наївної картини світу [18, с. 231].

Прислів'я мають культурно-національну специфіку, тобто постають з побутово-емпіричного, історичного та духовного досвіду, який відрізняється в кожного народу-носія мови.

Образне уявлення дійсності, що відображається у прислів'ях та приказках, різне. Але, з іншого боку, прислів'я мають інтернаціональні відповідності (еквіваленти), тобто спираються на однорідне сприйняття. Наприклад, прислів'я "Auf dem großen Fuss leben" має російський еквівалент "Жить на широкую ногу" (жити на широку ногу); прислів'я "Was du heute kannst besorgen, das verschiebe nicht auf morgen" – "Не откладывай на завтра то, что можно сделать сегодня" (не відкладай на завтра того, що можна зробити сьогодні). Інша річ, що часто перекладені прислів'я в різних мовних спільнотах висловлюються за допомогою різних семантичних одиниць. Таким чином, одна й та сама народна мудрість, що існує в різних мовних картинах світу, передається іншими зворотами, що відрізняються образом і лексичним складом. Такі прислів'я називаються аналогами, і вони найчастіше мають національний колорит. Це можна пояснити тим, що в кожній мові існують так звані безеквівалентні слова, які не можна зіставити з іноземними поняттями й, відповідно, знайти їх еквівалент. Серед цінних країнознавчих одиниць вирізняються фонові слова – вони перекладаються на інші мови, але мають національну та соціальну специфіку. Такі слова також зустрічаються у прислів'ях і надають їм відповідного забарвлення [3, с. 28].

Цікавими прикладами слугують такі німецькі прислів'я:

"J-m den Schwarzen Peter zuschieben" (розм.) – звалити будь-яку вину чи відповідальність на когось. Дослівно – підсунути комусь "Чорного Петера". "Чорний Петер" – дитяча гра в карти. У кого на руках залишається "Чорний Петер", той програв, і його мажуть чорним.

"Den Bogen (nicht) überspannen" – перегнути палицю. "Den Bogen" має переносне значення – зброя, що використовувалась колись у війні, а також у полюванні на птахів, – лук.

"Der Taube Michael" – глуха тетеря.

Оскільки прислів'я дійшли до нас з далекого минулого, то багато з них втратили свій звичний сенс і вживаються не тільки в переносному значенні, а й з більшою метафоричністю. Прислів'я – це не філософія, а узагальнений досвід, що може вміститися в реченні. Мудрість прислів'я не завжди знаходить практичне використання, скоріше, навпаки – теоретичне; його використовують для посилення своєї думки. Крім того, існує твердження, що воно не є загальноновживаним. Наприклад, В. Хербст зазначав: "Прислів'я є загальноновживаною мудрістю, учення, якої ніхто не дотримується" [10, с. 80]; П. Тиль зауважував: "Прислів'я – це часто нісенітниця, що протягом століть стали мудрістю" [10, с. 81].

Відмінні епохи, що породили прислів'я. Неосяжна різноманітність людських відносин, які закарбувались у народних висловах. Із безодні часів дійшли до нас у цих згустках розуму і знання життя радість, людські страждання і зневіра, правда і кривда, працьовитість і лінь, краса істин та потворність забобонів [6, с. 3].

Прислів'я вивчаються у зв'язку із загальною проблемою фразеології; володіючи низкою рис, характерних для всіх сталих сполучень, вони відтворюються в мові в готовому вигляді поряд з окремими словами; відрізняються загальнонародною або більш вузькою загальноновживаністю; крім того, для них є характерним відносно постійний склад компонентів, а для багатьох – і відносно постійна граматична форма. Прислів'я виконують у мові комунікативну функцію, володіючи всіма ознаками речення, а саме предикативністю, номінативністю, двоскладністю.

Прислів'я постають висловами, що створені й обертаються в народі, висловлюють закінчену думку у стислій, влучній та образній формі.

Що стосується приказок, то це – влучні народні вислови, у яких відсутнє повне, закінчене висловлювання й визначений висновок. Таким чином, прислів'я значно відрі-

зняються від приказок, їх семантика зображає узагальнений людський досвід з приводу означеної ситуації [6, с. 118].

Ця визначальна ознака прислів'я формується В.Н. Телією таким чином: "Здається, прислів'я утворюють у якомусь сенсі особливий корпус паралінгвістичних едностей, значення яких сформоване поза безпосереднім мовним структуруванням, навіть якщо вони висловлені мовними засобами" [18, с. 193].

За їхнім походженням, семантикою та вживанням вони, як ми вже зазначали, функціонують як самостійні мініатюрні тексти. Але ця обставина не може бути вирішальною в дискусії про фразеологічну віднесеність прислів'їв.

Незважаючи на принципові відмінності прислів'їв і фразеологізмів усіх видів, вони мають ознаки, що дають змогу віднести їх до фразеологічного фонду. Розглянемо найважливіші з них.

1. Семантична спеціалізація прислів'їв, семантична цілісність. Тут мають місце "логічні правила", які реалізуються в мові й створюють цілі серії синонімів прислів'їв. Порівняймо таке судження: "Хто б не розпочав якесь діло, не повинен його кидати" – "Wer einmal die Sache unterstützt, kann sich nicht mehr von ihr distanzieren" та форми його реалізації в мові:

Wer A sagt, muss B sagen;

Wer das Pferd will, muss auch die Zügel nehmen;

Wer zum Spiele kommt, muss spielen.

Або таке судження: "Wie das Haupt einer Gemeinschaft ist, so ist auch die Gemeinschaft selbst", тобто: "Який голова колективу, такий і сам колектив". Форми реалізації в мові:

Wie der Abt, so die Brüder;

Wie der Herr, so's Gescherr;

Wie der Herr, so der Knecht;

2. Другою головною ознакою прислів'їв як одиниць мови є їх відтворення, репродукція. Лише ця ознака переводить прислів'я до класу фразеологізмів. Формування "логічних правил" здійснюється за допомогою формотворчих засобів:

а) семантичної трансформації, в якій особливим попитом користується метафоризація, наприклад:

Es ist nicht alles Gold, was glänzt;

Nicht alles, was äußerlich schönen Schein hat, ist auch innerlich wertvoll.

Поряд із метафоризацією поважне місце серед засобів "внутрішнього формування" також посідають гротески, парадокси, гіперболи, антитези, іронія:

Wer's Glück hat, dem fliegen die Enten gebraten ins Maul;

Man muss die Leute reden lassen, die Tische können's nicht;

Er ist der Beste – wenn die anderen nicht zu Hause sind;

Ist die Kuh noch so schwarz, sie gibt immer weiße Milch;

Heute rot, morgen tot.

б) використання таких зовнішніх мовних засобів, як рима, розмір, паралелізм та інші. Наприклад:

Wenn man den Teufel nennt, so kommt er gerannt;

Leid ist ohne Neid;

Hoffen und Harren macht manchen zum Narren;

Was du heute kannst besorgen, das verschiebe nicht auf morgen;

Kleine Kinder, kleine Sorgen, große Kinder, große Sorgen.

в) третій тип утворюють ті прислів'я, які, на перший погляд, не мають особливого формотворчого засобу. Наприклад:

1. *Der gerade Weg ist der kürzeste;*

2. *Irren ist menschlich;*

3. *Tadeln ist leichter als bessermachen.*

При подальшому розгляді можна помітити, що прислів'я типу (1) також виявляє в собі семантичне перетворення, поширення значення, що виходить за межі вживання цієї мовної одиниці: "der Weg" – "шлях" не обов'язково вживається в просторовому значенні, а розуміється як "дія", про що говорить і синонімічне прислів'я "Der rechte Weg ist nicht krumm". У прикладі (3) використовується додатковий засіб, а саме порівняння. У прикладі (2) наведений ідеальний зразок реалізації однієї з найважливіших ознак прислів'я – скорочене висловлювання.

Уже довго триває дискусія щодо віднесення прислів'їв третього типу (в), необразних та неалегоричних висловів до фразеологічного складу, і до сьогодні вона не скінчилась. Ф. Зайлер писав: "У наш час ми дійшли того, що справжніми прислів'ями вважаються лише алегоричні, тобто образні, а необразні, тобто абстрактні, зараховуються до висловів народних звичаїв. Але відокремлення абстрактних прислів'їв від образних не можливе вже тому, що багато з них в так званому суб'єкті абстрактні, а в предикаті – образні. Питання виникає лише в таких прислів'ях, як, наприклад: "Irren ist menschlich"; "Tadeln ist leichter als bessermachen"; "Selber essen macht fett" та ін. Але хто хоче позбавити звання "прислів'я" ці та інші поширені серед різних верств населення мудрі, повчальні вислови, які кожен німець знає з дитинства та вживає в повсякденному житті" [24, с. 335–336].

Ми довели те, що прислів'я та приказки мають багато ознак, які дають змогу віднести їх до складу фразеологізмів. Але надалі будемо розглядати їх як більш самостійні одиниці, вживати термін "паремія".

Країнознавча цінність паремії формується у процесі її розвитку, тому дуже важливим є історичний підхід під час її дослідження. Адже прислів'я та приказки, подолавши віки, і тепер живуть у німецькій мові.

Найдавніші німецькі прислів'я, що дійшли до нас, містять у собі німецька пісня "Hildebrandslied" (IX ст.). Значна кількість прислів'їв походить ще з античності. На межі XV–XVI ст. вчені зверталися як до зібрань німецьких прислів'їв з латинським перекладом, так і до запозичених висловів, приказок, прислів'їв з грецької та романської літератури.

XV–XVI ст. – час розвитку та поширення німецьких прислів'їв, так би мовити, їх розквіт. Прислів'я поступово стали розглядати як мудре вчення, а також як сильний доказ, тобто аргументацію. Також необхідно зауважити, що паремія мала поширення в дидактичному письмі, сатири, памфлетах і проповіді й цим майже переоцінювалась у значенні. Значний внесок у розвиток і поширення прислів'їв, які містили в собі релігійні думки, зробив Мартін Лютер. Водночас з перекладом Біблії він надав біблійним прислів'ям, багато з яких вже існували в латинській та німецькій версіях, народності та великого поширення. У своєму зверненні до простих людей він, як і багато інших видатних діячів часу реформації, визнавав і використовував силу прислів'я, а саме його переконливість. Реформаторські погляди, народно-дворянські звичаї та їхня безморальність поєднувались у прислів'ях німецької мови з любов'ю до неї та її визнанням. Про це свідчили "Sprichwörter" Себастьяна Франка, які налічували близько 7000 виразів. Широке коло читачів сприймало такі роботи охоче. Великий успіх мала книга Еггенальфа "Sprichwörter. Schöne, weise Klugreden" (1948), яка постійно видавалась до кінця XVII ст. Ці видання стали основою цілого ряду збірок, що поповнювались до XIX ст. і стали опорою німецької лексики. Пізніше з'явилися збірки "Die deutsche Weisheit" Фрідріха Петера та "Floritegium Politikum" Крістофа Лемана. Обидва видавці використали для їх складання також повсякденну мову та свій власний досвід, на відміну від попередників, що використовували як джерело літературу. Вони заперечували всі пояснення та моралізовані приклади. Петер упізнав самостійний характер прислів'їв та виключив його. Це призвело до зміни значущості прислів'я. Поступово вони почали втрачати свої привілеї. Тепер вони вже не сприймалися серйозно, а слугували другорядним доповненням, зразком розважальної імпровізованої гри або зовсім ігнорувались. У XVIII ст. письмова передача паремії помітно обмежувалась виданням незначних збірок;

причому не існувало ніякої суспільної дисципліни до пареміологічного фонду: Гердер, Лессінг, Гете, а також Міллер користувались ним [18, с. 238].

Але усне вживання паремії ні в якому разі не припинялося. Воно було спрямовано переважно на сільське населення, ремісників та нижні прошарки населення. У першій збірці прислів'їв, що вийшла у XIX ст., висловились про це трохи поблажливо: "Weisheit auf der Gasse". Прислів'я лишилися переважно традиційними, але були сповнені жартівливих мотивів.

Важливо зазначити, що в XIX ст. у збірках прислів'їв мали місце також приказки. Існує думка, що приказка взагалі входить до складу прислів'я. Чітка паралель помітна в таких прикладах:

Sich der Decke strecken – Jeder streckt sich nach einer Decke;

Mit den Wölfen heulen – Mit den Wölfen muss man heulen.

Існуючий на той час пареміологічний матеріал в окремих видавництвах був доступним і зрозумілим, збірки Г. Шредера, К. Пютцфельда, В. Рюдена, К. Пірла, Ф. Зейлера, Зімка, Айзеляйна, Біндера були впорядковані за абеткою. Ці, а також менші книги-збірки знаходили свою аудиторію. Наприклад, з освітньою метою їх використовували в школах в межах релігійного вчення, а також учення про звичаї народу. Пізніше почало зароджуватися народно-філологічне дослідження прислів'я (пареміологія).

Пізніше нацистська пропаганда використовувала прислів'я на свою користь (такими були, наприклад, назви збірок: "Ahnenerbe", "Rasspflege im Sprichwort"). У маніпуляції прислів'ям старе загальновідоме змішувалось із зовсім новим. Наприклад, прислів'я "Der Apfel fällt nicht weit vom Stamm" розуміли в расистському значенні. Голий цинізм "писав" над брамою воєнних таборів: "Jedem das seine" і "Arbeit macht frei". Таким чином, ми бачимо приклад уживання прислів'я з політичною метою.

Сьогодні прислів'я стоїть, у певному сенсі, на порозі мови та літератури й належить до фольклору, але в багатьох відношеннях пов'язане з образними стильовими засобами народної метафорики та фразеологічними можливостями німецької мови [18, с. 239].

Певну роль у семантиці німецьких прислів'їв та приказок займають числівники.

Числівником (das Numerale, das Zahlwort) називають повнозначну змінну частину мови, до складу якої входять слова, що означають число, кількість предметів і їх порядок при лічбі.

За значенням числівники поділяють на три основні групи:

- *кількісні числівники (Kardinalzahlen, Grundzahlen, Grundzahlwörter)* – означають кількість предметів: *drei, fünfzig, siebenhundertdreiundzwanzig*;
- *дробові (Bruchzahlen)* – означають кількість, що складається з певного числа частин цілого: *(drei) Viertel, (ein) Hundertstel, zweieinhalb, fünf Komma drei*;
- *порядкові (Ordinalzahlen, Ordnungszahlen, Ordnungszahlwörter)* – означають порядок однорідних предметів при їх лічбі: *der erste, vierte, zwölfte, fünfundzwanzigste, tausendste*.

До числівників близькі за своїм значенням деякі прикметники, займенники і прислівники, які найчастіше утворюються від власне числівників і мають певне числове значення. Це такі слова:

- *багатократні числівники (multiplicative Numeralien, Vervielfältigungszahlen)* – виражають числову кратність дії, предмета або ознаки: *dreifach, zehnfach, hundertfach, tausendfältig, vielfältig*;
- *повторювальні числівники (iterative Numeralien, Wiederholungszahlen)* – виражають числове повторення дії: *vielfach*;
- *розподільні (Distributivzahlen, Verteilungszahlen, Verteilungszahlwörter)* – виражають кількісно рівномірний розподіл предметів: *je drei, je zwölf, je tausend*;
- *розділові (Aufzählungsnumeralien, Zahladverbien der Aufzählung)* – виражають порядок переліку: *erstens, zweitens, drittens*;
- *числівники спільної дії (soziative Numeralien)* – вказують на спільність дії в числовому відношенні: *zu zweit, zu dritt, zu zweien, zu vieren*;
- *видові (Gattungsnumeralien, Gattungszahlwörter)* – виражають кількість видів: *dreierlei, fünferlei, hunderterlei, allerlei, vielerlei*;
- *неозначені (unbestimmte Numeralien, unbestimmte Zahlwörter)* – вказують на точно не визначену кількість предметів чи осіб: *alle, viele, einige, wenige*.

Кількісні числівники (*Kardinalzahlen, die Kardinalnumeralien, die Grundzahlen, die Grundzahlwörter*) означають точну кількість предметів і відповідають на запитання: "Wieviel?".

Дробові числівники означають кількість, що складається з певного числа частин цілого. Вони утворюються з власне кількісних числівників.

Порядкові числівники означають порядок однорідних предметів при їх лічбі і відповідають на запитання: "Der wievielte?". Поряд-

кові числівники утворюються від основ кількісних числівників за допомогою суфіксів. За своїм значенням і функціями в реченні вони дуже близькі до прикметників [14, с. 225].

Прислів'я та приказки – справжні скарби народної мудрості. У своїй роботі звернемось до скарбів мудрості іншого народу – німецького, до невеликої групи прислів'їв і приказок, до складу яких входять слова, що означають кількість. Але й цей порівняно невеликий ряд образних одиниць зі словами, що означають кількість, стосується майже всіх сфер життєдіяльності людини [6, с. 3]. Вивчаючи це явище, зупинимось лише на мовних особливостях, на формах числівників, частоті вживання та на структурі словосполучень числівників з іменниками в прислів'ях і приказках.

Перш за все, слід відзначити різну вживаність тих чи інших конкретних числівників. Частіше в межах до двадцяти зустрічаються перші три числівники, а саме: 1 (54 рази), у тому числі неозначений займенник, 2 (53 рази), 3 (23 рази). Слід зауважити, що числівник один обіймає приблизно чверть усіх числівників, що вживаються в розглянутих прикладах:

Einer ist keiner;

Besser einmal als nie;

Die ersten Pflaumen sind immer madig.

Найбільша вживаність цього числівника пояснюється тим, що перші три числа людини сприймає кожне окремо диференційовано й без усіяких зусиль, точніше не три числа, а предмети, що складають вказану кількість. Щоб сприйняти більшу кількість предметів, їх довелося б підраховувати, а це вже складніше. Недарма числівники більше трьох часто виражають приблизність, а не точну кількість. Більше того, один-три – це найдавніший шар німецьких числівників, і стійких зворотів у мові більше саме з такими словами. За допомогою числівника один утворені словосполучення, які віддають перевагу можливості нового починання, першої спроби; діапазон їх значень дуже великий – від можливості показати недостатність до виявлення оперативності, можливості бути першим.

У прислів'ях і приказках німецького народу досить вживаним є числівник *zwei* (два). Він зустрічається значно частіше, ніж числівник *drei* (три), порівняймо: *zwei* – 53 рази, *drei* – 23 рази. Але число три дуже популярне серед народу. Воно часто зустрічається не лише у приказках, а й в інших видах усної народної творчості – у казках, наприклад: "Die drei Faulen", "Die drei Brüder", "Die drei Handwerksburschen", "Die drei Männlein im Walde", "Die drei Spinnenrinnen", "Die drei Federn".

Число три здавна має символічне значення закінченості, завершеності, повноти чого-небудь, що прямо пов'язано з прикметами, звичаями та забобонами: dreimal muss man an Holz klopfen, drei Hände Erde ins Grab werfen.

Існує ще й такий народний забобон: перші три плоди якої-небудь рослини (три колоси, три ягоди тощо) слід кинути через плече. Вони призначені для лісового духу.

Число три є також символом щастя: Dreizahl Glückzahl. Три рази плюнути через плече (das dreifache Ausspucken über die Schulter) – це також приносить щастя. Символом щастя німецького народу мали бути три золоті монети чи три кільця, які молодий клав у руку своїй нареченій, коли приходив до її батьків, щоб підтвердити свій намір одружитися. Цей звичай має назву "Handgeld".

Таким чином, унаслідок того, що прислів'я є висловами, які були створені та вживаються в народі, і є невичерпним кладом народної мудрості [13, с. 112], число три, так само як один і сім, є найбільш уживаним, наприклад:

1. *Aller guten Dinge sind drei;*
2. *Wenn sich zwei Hunde raufen, soll der dritte sich nicht einmischen.*

Вище згадувалося число сім. Воно є не менш популярним, ніж число три, хоча кількістю поступається йому: три – 23 рази, сім – 11 разів.

Завдяки широкому поширенню цього числа в міфології, релігії, народних повір'ях, оповіданнях німців, воно також часто зустрічається в прислів'ях німецького народу; його семантика дуже багата, словосполучення з числівником сім мають біблійне, магічне значення, наприклад:

1. *Im siebenten Himmel sein.*
2. *Man macht Gesicht wie sieben Tage Regenwetter.*
3. *Für den Fleißigen hat die Woche sieben Heute, für den Faulen sieben Morgen.*

З давніх-давен число сім мало особливе значення: в астрології стародавніх єгиптян, у Старому Завіті. Воно означало і добре, і погане. Рим збудували на семи пагорбах, відомі сім див світу, сім днів у тижні, у Біблії згадується про сім жирних і сім худих років (die sieben fetten Jahre und die sieben mageren Jahre). У казках братів Грим часто використовується число сім: "Die sieben Schwaben", "Der Wolf und die sieben Geißlein", "Die sieben Raben". Крім того, числівник сім як перший компонент складного слова може мати підсилювальну роль, наприклад: er ist ein Siebenschläfer – він сонько.

У деяких прислів'ях число сім не завжди використовується в повсякденному житті. У

своєму дійсному значенні він означає "декілька, багато", наприклад:

1. *Alle sieben für einen und einer für alle sieben.*

2. *Sieben warten nicht auf einen. Tym "sieben" – якась велика кількість. Або у прислів'ї: "Wer sagt: grad sieben, der lügt gern" – слово sieben – наближене число, як у нас десять, сто, тисяча.*

У німецького народу існує звичай готувати в "Зелений четвер" суп із семи трав: Lauch (лук), Salat (салат), Spinat (шпинат), Petersilie (петрушка), Schnittlauch (цибуля-різанець), Sauerampfer (щавель), Löwenzahn (кульбаба).

Ще одне повір'я: der Volksmund sagt: Wenn Sie einen Spiegel zerbrechen, dann haben Sie 7 Jahre Pech.

Наведені приклади свідчать про особливе ставлення до числа "sieben". Цей факт і знаходить підтвердження в статистичному підрахунку. Числа, що знаходяться поряд, уживані: fünf – 3 рази, sechs – 2 рази, acht – 2 рази, sieben – 11 разів.

Необхідно зазначити, що деякі народні звичаї пов'язані як із числом сім, так і з числом дев'ять, наприклад, на півночі Німеччини "свята вечерея" складалася зазвичай з семи або дев'яти страв. У Шлезвізі худобі давали на Різдво зазвичай сім або дев'ять різновидів корму.

Про можливість заміжжя дівчини судили за кількістю розкритих до Різдва листочків на гілках, які ставили у воду в день Святого Андрія. У Рудних горах ці гілки обов'язково повинні були бути від семи або дев'яти різноманітних дерев або кущів. У серпні в день Вознесіння Божої Матері (Maria Himmelfahrt) відбувалося освячення трав: кількість трав, з яких складався букет, була в різних областях неоднаковою. Так, у Кельні букет повинен мати дев'ять, а в Холлетау – сім різновидів трав.

У листопаді, у день Святого Андрія (30 листопада), зрізають Andreaszweige і ставлять їх у воду. Гілочки зрізають о 6, 9 або 12 годині, особливо добре, якщо їх взяли від семи або дев'яти дерев чи кущів: Kirsche (вишня), Apfel (яблуна), Birne (груша), Pflaume (слива), Rosskastanie (кінський каштан), Holunder (бузина), Stachelbeeren (аґрус), Johannisbeeren (смородина) і Himbeeren (малина). Гілочки зрізають у повній тиші. Дівчата обв'язують кожні три гілочки кольоровими стрічками. Вони означають три бажання. Якщо гілки розквітають на Різдво, бажання повинні виповнитися [13, с. 113]. Таким чином, можна судити про причини найбільшої вживаності даних числівників у прислів'ях і приказках німецького народу.

Із числом одинадцять у німців асоціюється, перш за все, початок підготовки до кар-

навалу. За старим звичаєм він починається об одинадцятій годині одинадцятій хвилині. Стародавні німці святкували 10 і 11 листопада Weinernte – Врожай винограду. У римської церкви вони запозичили Martinstag, який припадав на 11 листопада (11.11) і включили його до складу своїх свят. Вони запозичили в римлян і венеціанців різноманітні, пов'язані з цим днем, звичаї. Венеціанці, наприклад, перед початком посту віддавались надмірному споживанню скоромної їжі, а потім говорили всім м'ясним стравам: "Carne vale", "Lebewohl Fleisch" [13, с. 114].

З числом дванадцять у звичаях німецького народу простежується зв'язок із 12 Апостолами (die zwölf Apostel), з 12 місяцями року (die zwölf Monate des Jahres), зі святками (die zwölf Nächte – 12 ночей) з 25 грудня до 6 січня. Одна з казок братів Гримм має назву "Die zwölf faulen Knechte".

Особливе ставлення було до числа тринадцять. За народним повір'ям, воно має недобру славу й не випадково називається "чортовою дюжиною". Тринадцятий день місяця вважається особливо нещасливим, якщо він припадає на п'ятницю, наприклад, die böse Dreizehn (розм.) – чортова дюжина.

Соціологічні дослідження останніх років показали, що в зловісну силу числа 13 вірить кожний четвертий мешканець Німеччини. Наприклад, у літаках німецьких авіакомпаній немає 13-го ряду. Відомо, що Бісмарк ніколи не приймав важливих рішень 13-го числа. Більше за всіх не щастило з цим числом Ріхарду Вагнеру. Математик Мартін Гард-

нер у книзі "Магічні числа" наводить такі факти. У написанні імені та прізвища Ріхарду Вагнера (німецькою) 13 букв. Він народився у 1813 р., написав 13 великих творів, прем'єра "Тангейзера" відбулась 13 березня, 13 січня був закінчений "Парсіфаль". Помер Вагнер 13 лютого [10, с. 91].

Таким чином, недобра слава числа 13 вплинула на його вживання в німецьких прислів'ях.

Числівники сто (Hundert), тисяча (Tausend) та мільйон (Million) вживаються в значенні sehr viel – дуже багато і означають щось велике, нескінченне, безмірне, вічне. У середні віки формула довічного вигнання звучала так: "100 років і один день". Непорушні договори укладались на 100 років і один день або на 101 рік. В особливо урочистих випадках давали 101 збройовий залп. Можливо, ця символіка сягає давньогрецького звичаю додавати до всього одиницю, один, що повинно було означати намір "ein Übriges zu tun" (зробити більше, ніж вимагається).

Існує такий приклад: кріпосний селянин, що втік, вважався вільним, якщо він прожив у місті рік і один день [13, с. 115].

Таким чином, згадані числівники вживаються: сто – 3 рази, тисяча – 6 разів, мільйон – 1 раз.

Для найбільшої наочності й уявлення повної картини вживання числівників у німецьких прислів'ях і приказках наведемо таблицю частотності.

Таблиця

Частотність вживання числівників у німецьких прислів'ях

Числівник	Вживаність	Відсоток від загальної кількості
один	54	29,7
два	53	29,1
три	23	12,6
чотири	5	2,7
п'ять	3	1,7
шість	2	1,1
сім	11	6,0
вісім	2	1,1
дев'ять	1	0,5
десять	16	8,8
одинадцять	0	0
дванадцять	0	0
тринадцять	0	0
двадцять	1	0,5
сорок	1	0,5
сто	3	1,7
тисяча	6	3,3
мільйон	1	0,5

Як видно з таблиці, деякі числівники в межах до двадцяти не вживаються. Це – одинадцять, дванадцять, тринадцять. Іншою особливістю є відносна частотність вживання числівників один, два, три, сім, десять порівняно з іншими числівниками у прислів'ях і приказках, що безпосередньо

пов'язано з частотою вживання їх у звичаях німецького народу.

Стосовно ролі числівників у паремії необхідно зазначити, що характерною особливістю є частіше вживання числівників у прислів'ях і приказках без супроводу іменників, тобто в самостійній функції. Так, із 182 прикладів тільки у 58 випадках числівник вжитий

у групі іменника як залежний член, а в 71 випадку виступає у самостійній функції, у відсотковому співвідношенні це становить 31,9 і 39%. Наприклад, числівник у групі іменника:

Hundert Schläge auf fremdem Rücken sind nicht viel,

Es gibt tausend Krankheiten, aber nur eine Gesundheit;

Sieben Zeugen sind sicherer als zwei.

Числівник у самостійній функції:

Tausend können mehr als einer,

Was für zwei ist, ist nicht für drei;

Drei sagen die Wahrheit: Kinder, Narren und Volle.

При самостійному вживанні числівника відсутній іменник мається на увазі й легко вгадується тим, хто говорить, і тим, хто слухає. Найчастіше пропущеними виявляються слова: Menschen, Mann, Jahre, Uhr, Füsse, Pferde, Sachen, Dinge та ін. Наприклад:

Wo zwei sprechen, ist der Dritte ein Knochen im Halse;

Wer mit Zwanzig nichts kann, mit Dreißig nichts weiß, mit Vierzig nichts hat, und macht mit Fünfzig keine Kehr, für den gibt's keine Hoffnung mehr;

Von zehn bis Mittag (Also kurze Zeit),

Man muss nicht mit Sechsen fahren, wenn man nur Futter für zwei hat;

Wer nach zwei greift, bekommt nicht eins.

Тут можна зрозуміти слова більш абстрактні, узагальнені, ніж наведені вище, наприклад: Sache, Ding. Це прислів'я порівняємо з українським варіантом:

Ne женися за двома зайцями, бо й одного не піймаєш.

Оскільки в будь-якому прислів'ї існує узагальнення, то і в конкретно-українському варіанті замість слова "заєць" розуміється інше слово, хоча узагальнення й почалося з випадку, наведеного якимось мисливцем.

І, нарешті, ще більш абстрактний випадок:

Zweimal zwei ist nicht immer drei.

А тепер розглянемо структуру сполучень числівників з іменниками. Вище згадувалось, що в прислів'ях числівники частіше вживаються в самостійній функції, однак зустрічаються також у складі словосполучень. Вони бувають поширені та непоширені. У більшості випадків числівник стоїть у препозиції до іменника, у поширених групах між числом та іменником стоїть узгоджене означення, тобто структура цих словосполучень така:

1. Числівник + іменник. Наприклад:

Zwei Kleine machen ein Großes, zwei Wenig machen ein Viel;

Zwei Halbe machen ein Ganzes;

Zwei Hähne taugen nicht auf einem Mist;

Eine Schwalbe macht noch keinen Frühling;

Ein Heute ist besser als zwei Morgen.

З усіх розглянутих прикладів частота вживання даних словосполучень – 31,9%.

2. Числівник + прикметник + іменник. Наприклад:

Drei gute Dinge sind: Gesundheit, Schönheit, Reichtum;

Ein ersparter Pfennig ist zweimal verdient;

Ein alter Freund ist zwei neue wert.

Частота вживання – 6,1%.

3. Прийменник + числівник + іменник. Наприклад:

Mit großen Herren rechten ist mit zehn Mann fechten,

An vier Dingen wird ein Mann erkannt: in seinem Geschäft, in seinem Trinken, in seinem Zorn und in seinem Spiel,

Auf ein Ross gehören nicht zwei Sättel,

Aus einem Teufel werden leicht zwei,

Auf einem Stab können sich nicht zwei stützen.

Подане словосполучення вжито 23 рази, що становить 12,6% від загальної кількості.

4. Артикль + числівник + іменник. Наприклад:

Der erste Streit ist besser als der letzte,

Die ersten Pflaumen sind immer madig,

Die erste Geige spielen.

Таке словосполучення вжито 19 разів, що становить 10,4% від загальної кількості.

5. Артикль + прикметник + числівник + іменник. Ця група словосполучень найменше вживана, тому що являє собою громіздкий зворот, характерний, як правило, не для усної, а для письмової мови.

Таким чином, розглянувши структуру словосполучень з числівниками, можна дійти висновку, що в німецькій мові переважно вживаються непоширені групи словосполучень з доволі одноманітною структурою. Поширені групи словосполучень зустрічаються рідше. Їхня структура також часто одноманітна і проста. Це зрозуміло, тому що проаналізовані одиниці вживаються, як правило, в усній мові і своїм корінням сягають усної народної творчості німецького народу, якій не властиві громіздкі звороти, що так часто вживаються на письмі.

Таким чином, проаналізовані 206 німецьких прислів'їв і приказок з числівниками. Спостерігаючи за частотністю вживання числівників, структурою словосполучень, їхньою семантикою, можна зробити такі висновки:

1. Частотність вживання різних числівників у прислів'ях і приказках німецької мови відмінна. Найбільш уживаними є числа один, два, три, сім, десять.

2. Семантика прислів'їв і приказок багата й різноманітна. Найвагоміше місце серед числівників посідають один, два, три, сім, десять. Наприклад, числівник один стано-

вить приблизно чверть від усіх числівників. За допомогою цього числа створені словосполучення, що надають перевагу можливості нового починання, першої спроби, діапазон їх значень дуже великий – від можливості показати недостатність до можливості бути першим.

Семантика прислів'їв і приказок з числівником три також різноманітна. Так, серед наведених прикладів зустрічаються прислів'я зі значенням дружби, доброзичливості, людяності, а також такі, що характеризують настрій, поведінку, тривалість у часі.

Прислів'я і приказки з числом сім часто містять у собі біблійні вислови. Це число іноді має магичне значення або може означати щось лихе.

З числом одинадцять у німецького народу, перш за все, асоціюється початок підготовки до карнавалу. Карнавал за старим звичаєм починається 11.11 об 11 годині 11 хвилині.

Особливе ставлення до себе має число тринадцять. Завдяки народним забобонам це число заслужило недобру славу й недарма називається "чортовою дюжиною". Таким чином, недобра слава цього числа вплинула на його вживання у німецьких прислів'ях і приказках.

Числівники Hundert, Tausend und Million вживаються у значенні "sehr viel" – дуже багато, означають щось велике, неосяжне, довге, вічне. У середньовіччі формула довічного вигнання звучала так: сто років і один день.

3. Досліджуючи структуру словосполучень з числівниками, можна дійти висновку, що характерною рисою є найчастіше вживання числівників без супроводу іменників, а саме в самостійній функції. Так, у 71 випадку числівник виступає як самостійний член і 58 випадках як залежний член. Спостерігаючи структуру словосполучень ми дійшли висновку, що має місце перевага непоширених груп з доволі одноманітною структурою. Найбільш уживана група "числівник + іменник" (31,9% від загальної кількості прикладів). Поширені групи зустрічаються рідше, їхня структура одноманітна і проста. Саме це й підтверджує той факт, що проаналізовані одиниці виникають і вживаються в усній народній творчості, і їм не властиві громіздкі звороти, які вживаються на письмі.

Література

1. Аронькин Ю.Н. Русско-немецкий словарь крылатых выражений : пр. 1200 единиц / Ю.Н. Аронькин. – М. : Русский язык ; Лейпциг : Enzyklopädie, 1985. – 286 с.
2. Баер А. Немецкие пословицы и присказки / А. Баер, Х. Баер. – М., 1989. – 365 с.

3. Гаврин С.Г. Изучение фразеологии русского языка в школе / С.Г. Гаврин. – М., 1963. – С. 25–31.
4. Городникова М.Д. Немецко-русский словарь языкового общения : пр. 1500 единиц / М.Д. Городникова. – М., 2001.
5. Городникова М.Д., Розен Е.В. Лексикология современного языка / М.Д. Городникова. – М. : Просвещение, 1967. – 167 с.
6. Даль В. Пословицы русского народа / В. Даль. – М., 1957. – С. 3–23.
7. Жирмунский В.М. История немецкого языка / В.М. Жирмунский. – М. : Высшая школа, 1956. – 176 с.
8. Искоз А.М. Лексикология немецкого языка. – 3-е изд., испр. и доп. / А.М. Искоз, А.Ф. Ленкова. – Л. : Просвещение. Ленинградское отделение, 1970. – 170 с.
9. Кожемяко В.С. Русские пословицы и присказки и их немецкие аналоги / В.С. Кожемяко, Л.И. Подгорная. – СПб. : Каро, 2001. – 231 с.
10. Куделин И.Н. Вопрос филологии и методики преподавания германских языков / И.Н. Куделин. – М. : Ульяновск, 1971. – С. 78–94.
11. Левковская К.А. Лексикология немецкого языка : пос. для учителей / К.А. Левковская. – М., 1956.
12. Мальцева Д.Г. Страноведение через фразеологию / Д.Г. Мальцева. – М., 1991. – 126 с.
13. Мальцева Д.Г. Германия: страна и язык. Landeskunde durch die Sprache. Лингвострановедческий словарь / Д.Г. Мальцева. – М., 2000. – С. 111–120.
14. Москальская О.И. Грамматика немецкого языка (теоретический курс) / О.И. Москальская. – М. : Просвещение, 1956. – 225 с.
15. Райхштейн А.Д. Сопоставительный анализ немецкой и русской фразеологии / А.Д. Райхштейн. – М. : Высшая школа, 1980. – 258 с.
16. Розен Е.Д. Немецкая лексика: история и современность / Е.Д. Розен. – М. : Высшая школа, 1991. – 312 с.
17. Смеречанський Р.І. Довідник з граматики німецької мови: довід. вид. / Р.І. Смеречанський. – К. : Радянська школа, 1989. – С. 133–135.
18. Степанова М.Д. Лексикология современного немецкого языка / М.Д. Степанова, И.И. Чернышова. – М. : Высшая школа, 1962. – С. 211–239.
19. Чернышова И.И. Устойчивые словесные комплексы в языке и речи (по материалам немецкого языка) : пособ. / И.И. Чернышова. – М. : Высшая школа, 1980. – 141 с.

20. Чернишова И.И. Фразеология современного немецкого языка / И.И. Чернышова. – М. : Высшая школа, 1970. – 200 с.
21. Цвиллинг М.Я. Русско-немецкий словарь пословиц и притчей / М.Я. Цвиллинг. – М. : Русский язык, 2002. – 197 с.
22. Beyer A., Beyer H. Sprichwörterlexikon: Sprichwörterliche Ausdrücke aus deutschen Sammlungen vom 16. Jahrhundert bis zum Gegenwart. – 2-unveränd. Aufl. – Leipzig : Enzyklopädie, 1985. – 742 S.
23. Herzog Annelies u. a. Deutsche idiomatische Wendungen für Ausländer. Ein Auswahl mit Beispielen. – Leipzig : Enzyklopädie, 1976. – 175 S.
24. Seiler Friedrich. Deutsche Sprichwörterkunde: München, 1962. – 335 S.
25. Wörter und Wendungen: Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch. – Leipzig, 1972. – 185 S.

УДК 801.3:82

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА РАСПРОСТРАНЕННОГО СОГЛАСУЮЩЕГОСЯ АТРИБУТА В СОВРЕМЕННОМ НЕМЕЦКОМ ЯЗЫКЕ

Котеленец Н.П.

The article deals with the constructions, containing the expanded agreed attribute according to their lexical and semantic peculiarities. Lexical-semantic and structural-semantic peculiarities of constructions with the expanded agreed attribute in modern German fiction and also social and political journalism are analyzed. Besides, semantic-syntactical essence of an expanded attribute is defined.

Key words: *syntax, expanded attribute, participle, adjective, main word, defined word, predicate, nominal frame.*

У статті описуються та аналізуються конструкції з розширеним узгодженим атрибутом з погляду їх лексико-семантичних особливостей. На матеріалі сучасної німецької літератури та преси розглядаються лексико-семантичні і структурно-семантичні особливості конструкцій з розширеним узгодженим атрибутом, з'ясовується семантико-синтаксична суттєвість розширеного узгодженого атрибуту.

Ключові слова: *синтаксис, розширений узгоджений атрибут, прикметник, прислівник, ведуче слово, визначальне слово, предикат, номінальна рамка.*

Синтаксический анализ по членам предложения, главным и второстепенным, имеет очень давнюю традицию. Существует целый ряд специальных исследований, посвященных различным членам предложения. И вместе с тем вопрос о синтаксическом членении предложения продолжает оставаться одним из наиболее неясных и противоречивых в грамматике. Причиной разногласий лингвистов по этому вопросу во многом является тот факт, что за основу своих теорий ученые принимают разные критерии подхода.

Так, довольно резкой критике со стороны многих ученых-языковедов подверглась в свое время теория членов предложения Г. Глинца. Данная теория основывается на нескольких принципах, главными из которых автор считает способность или неспособность членов предложения менять свою позицию в предложении и принцип морфологического оформления. Именно главенствование морфологического критерия, по мнению К.П. Акуловой, "делает теорию Г. Глинца наиболее уязвимой" [3, с. 12].

С критикой морфологического принципа выступил в свое время В.Г. Адмони. Он указал на то, что применение такого принципа ведет, с одной стороны, к разрыву общности таких сочетаний, которые могут выражать одинаковые отношения с помощью разных морфологических форм, с другой – к тому, что сочетания, отражающие совершенно различные отношения, вынуждены рассматриваться как один член предложения [2, с. 128].

На фоне общего отсутствия согласия среди лингвистов по вопросу членения предложения довольно остро стоит проблема атрибута. Существуют полярно противоположные мнения грамматистов о том, стоит ли вообще относить атрибут к членам предложения, а если да, то к членам какой степени.

В современных зарубежных грамматиках атрибут не рассматривается как член предложения. Г. Хельбиг и И. Буша обосновывают свое отношение к атрибуту как нечлену предложения двумя различиями, существующими, по их мнению, между членами предложения и атрибутом. Первое